
КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Т.П. БОРИС,

кандидат історичних наук, асистент кафедри образотворчого мистецтва
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СТАНКОВИЙ ЖИВОПИС УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА С. ВАСИЛЬКІВСЬКОГО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Український живопис кінця XIX — початку XX ст., як і вся культура тієї доби, розвивався в складних історичних умовах. Важливу роль у розвитку українського живопису відіграли художники-передвижники. Завдяки їхній активній виставковій роботі на території України різко поживається художнє життя: виникають творчі організації українських митців, влаштовуються виставки, відкриваються художні школи та перші музеї художнього профілю. Проаналізувавши ідейно-естетичну платформу російських передвижників, зокрема утверджений ними реалістичний метод, українські митці значно посилили увагу до зображення життя і побуту, звичаїв і природи України.

Одним із таких митців, який відображав у своїх роботах важливі соціальні проблеми українського народу, був Сергій Васильківський. Він народився 7 жовтня 1854 р. у м. Ізюмі Харківської губернії в родині повітового чиновника. Коли С. Васильківському виповнилося 7 років, його сім'я переїхала до Харкова. Навчаючись у Другій харківській гімназії, хлопець виявив потяг до мистецтва — знайомився з творами образотворчого мистецтва у місцевій картинній галереї, заснованій при Харківському університеті [2, с. 35]. Тому після закінчення шкільного закладу, він поїхав до Санкт-Петербургу, щоб отримати професійну освіту в Академії мистецтв. Уже в ранній, академічний період, працюючи багато й наполегливо у пейзажному відділі під керівництвом видатних художників: М. Клодта та В. Орловського, молодий митець досяг високого рівня майстерності, про що свідчать, зокрема, такі його картини як «Весна на Україні», «Околиці кам'яної балки», «Ранок. Отара на луці» тощо [3, с. 61–62]. У 1883 р. Санкт-Петербурзька академія мистецтв нагородила його малою золотою медаллю за картину «Ранок» [5, с. 22], а через два роки за виставлений на конкурс пейзаж «По Дінцю» — великою золотою. Також йому було присвоєно звання класного художника першого ступеня й право на пенсіонерську подорож Європою коштом Академії мистецтв терміном на чотири роки [1, с. 1; 10].

У 1886 р. С. Васильківський виїхав у відрядження за кордон, де одержав змогу ознайомитися з творчими досягненнями західноєвропейських митців, відвідати громадські та приватні художні музеї. Подорожуючи по різних країнах Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія і ін., художник багато працював на пленері. В

своїх пейзажах він намагався передати локальний колорит зображуваної місцевості, правдивість та емоційність образів природи. Твори митця закордонного циклу «Ранок у Безансоні», «Рання весна. Франція», «Село Лютерна. Бретань» та ін. відзначені деталізацією форми, свіжістю кольору та багатством тонових нюансів [3, с. 63].

Наприклад у Франції, ознайомившись з творами світового мистецтва у приватних галереях і музеях Лувру та Люксембурзького палацу, митець виконував копіювання з робіт художників-пейзажистів — Жана Батиста-Каміля Коро, Анрі Руссо, Жана Батиста Реньо, Леона-Жермена Пелуза, Еміля Декампа та ін. [4, с. 77–79], займався написанням власних картин. Зокрема, у Парижі під впливом російського художника І. Похитонова він почав малювати роботу «Крах в Бірках», яка згодом потрапила до Санкт-Петербурзького музею Олександра III [1, с. 1].

Після повернення з-за кордону в рідний йому Харків, він повністю віддається розробленню української тематики. У цей період діапазон творчості стає значно ширшим, він малює не лише пейзажі і краєвиди, а й картини на побутові й історичні теми [3, с. 63]. У 1888 р. С. Васильківський намалював першу картину на історичну тематику — «Козацький пікет», у центрі якої зображено трьох коней на світанкових луках, а праворуч — біля багаття, сидять козаки, які вартують у степу. Жанрова картина постає невід'ємною складовою світу природи. Хоча вона має ознаки історичного полотна, по суті, є пейзажем [7, с. 30].

З поміж інших творів митця, які належать до теми козацтва, найкращими вважають «В Запорізькому степу», «Козак у степу» («Сторожа запорізької вольниці»), «Похід козаків» і ін. Особливістю переважної більшості картин С. Васильківського є те, що вони мають не конкретно-історичний, а узагальнено-історичний характер. Він прагнув передати передусім дух відображуваної історичної доби, національні риси її побутово-емоційного колориту. Типовим сюжетом у творах художника є зображення озброєного козака на коні в дикому степу або групи козаків, які несуть сторожову службу, відпочивають чи рухаються степом в кінному поході [3, с. 67].

Окрім творчої діяльності, художник займався вивченням, збереженням і популяризацією українського мистецтва. Зокрема, під час подорожей він зарисовував старовинні візерунки та орнаменти, церкви та будинки, де вони збереглись в оригінальному вигляді, властиві тільки українському мистецтву [8, с. 13]. Також розробляв художні альбоми («Із української старовини», «Мотиви українського орнаменту»), обидва у співавторстві з художником М. Самокишем); брав участь у створенні земського будинку в Полтаві, Харківського літературно-художнього гуртка; був учасником XII археологічного з'їзду в Харкові та постійним членом музейної комісії Харківського художньо-промислового музею [5, 12–15].

У 1910-х рр. С. Васильківський виявив бажання залишити значну частину своєї творчої спадщини Харківському художньо-промислому музею. Про місцезнаходження його робіт свідчить харківський путівник для туристів і екскурсантів за 1915 р. У ньому вказане розміщення творів пейзажного і портретного жанру, фотографічних знімків з пам'ятників мистецтва і місцевої старовини, які були повністю присвячені уродженцю харківського краю С. Васильківському [9].

Після реорганізації Харківського художньо-промислового музею твори художника С. Васильківського були передані до Музею Слобідської України. Понад 1600 цінних предметів були покладені в основу художнього відділу музею [6, с. 2].

Станкові картини українського художника С. Васильківського відображають характерні особливості, притаманні академічному живопису того часу — романтичне трактування простору (пейзажу), героїчних сюжетів (козацтва), відображення соціальних ідей (почуття, настрої і життя трудового народу) і стриманого колориту.

Література

1. Н. С. І. Васильківський / Н. // Нова Рада. — № 154. — 1917. — С. 1.
2. Деревянко А. Ю. Сергей Иванович Васильковский и судьба его творческого наследия / А. Ю. Деревянко // Культура и цивилизация. — 2012. — № 5–6. — С. 33–44.
3. Жаборюк А. А. Український живопис останньої третини ХІХ — початку ХХ століття / А. А. Жаборюк. — К. ; Одеса : Либідь, 1990. — 312 с.
4. Міляєва Л. Архівні справи С. Васильківського й І. Похітонова / Л. Міляєва // Студії мистецтвознавчі. — К.: ІМФЕ НАН України, 2007. — № 3(19). — С. 74–83.
5. Ніколаєв О. Сергій Васильківський. Життя й творчість (з нагоди десяти років з дня смерти маляра) 1917–1927 / О. Ніколаєв. — Музей слобідської України ім. Г. Сковороди. — Х. : Пролетарій, 1927. — 26 с.
6. О. Музей ім. Г. С. Сковороди / О. // Вісті ВЦВК. — 1929. — 20 квітня. — С. 2.
7. Орлова Є. Г. Співець України Сергій Васильківський / Є. Г. Орлова // Україна мистецька. — 2015. — № 6 (18). — С. 27–34.
8. Рутковський М. Сергій Васильківський (1854–1917): світлій пам'яті С. І. Васильківського в десяти роковини його смерті / М. Рутковський. — Прага: Вид-во укр. Молоді, 1927. — 15 с.
9. Харьковъ. Путеводитель для туристовъ и экскурсантовъ [Електронний ресурс] / ред. В. И. Талиев, Д. К. Педаев ; Харьков. о-во любителей природы. — 3-е изд. — Харьков : Типогр. И. М. Аничкина, 1915. — 120 с. — Режим доступа : http://dalizovut.narod.ru/putev915/1pv_1915.htm.
10. Энциклопедический словарь / ред. И. Е. Андреевский. — СПб. : Ф. А. Брокгаузъ и И. А. Ефронъ, 1892. — Т. Va — С. 616.

М.М. ВОЛОСЮК,

науковий працівник Почаївського історико-художнього музею

З ІСТОРІЇ ВЕЛИЧНОГО ДЗВОНУ — «ЦАР-ДЗВІН»

Особливе місце серед усіх дзвонів світу займає більший — «Цар дзвін». Існує чимало версій походження назви цього дзвону: одна із них твердить про те, що на період створення він був найбільший серед усіх дзвонів, які існували на той час; інша — даний дзвін вилито було у тодішній Царській Росії на кошти і вказівки «царствуючих» правителів.

Щодо технічних даних, то дзвін був великим можна й погодитись, що дійсно «цар — дзвін». Висота дзвону сягала 6 м. 14 см., діаметр 6 м. 60 см., загальна вага 201 т. 924 кг.

Починаючи з ХVІ ст. цей дзвін переливали декілька разів. Кожного разу до його ваги додавали ще метал. Із самого початку планувалося доручити вилив дзвону